

Kavinės vaizdinys Gintaro Patacko poezijoje

Eglė KETURAKIENĖ

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Pagrindinės sąvokos: *žaidimas, siurrealizmas, kavinė, skaitytojas, rašymas, benamystė, kinizmas, natūralizacija.*

Metodologinės priegos

Ne kartą skaitant Gintaro Patacko poeziją į akis krito iš pirmo žvilgsnio tarsi nereikšminga detalė: mirga marga nuo kavinės, kavos poetinio žodyno, pasi- taiko – ir bistro, karčema, užeiga, taverna, smuklė... Kyla klausimas, ar išties tai tik „nereikšminga“ kūrybos detalė, tik nuogos realybės nuolauža, atsitiktinai patekusi į meninę erdvę, ar vis dėlto svarbi siurrealistinio pasaulėvaizdžio figūratyvinė išraiška. Eilėraščių ciklo „Kauno Senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ skaitymas teikia prielaidą, jog kavinė Patacko kūryboje tampa svarbiu poetinės vaizduotės šaltiniu, virsta metaforine tikrove, sujungiančia realybę ir išmonę. Tad straipsnio *tikslas* – išanalizuoti, ką Patacko kūryboje reiškia kavinės / kavos fenomenas, poeto žodžiais tariant, „kavamanija“. Straipsnio *uždaviniai* – aptarti tikrovės ir poezijos santykį, žanrines nuorodas, apibūdinti, kokie literatūriniai ir kultūriniai kontekstai yra aktualūs analizuojamai temai. Straipsnio metodologinės priegos grindžiamos Johano Huizinga’os, Jurijaus Lotmano žaidimo, Rolando Bartheso „mirusio autoriaus“ samprata.

Huizinga laikosi nuomonės, jog žaidimas yra poezijos ir sykiu kultūros pagrindas (Х е й з и н г а 1992, 139). Analizuodamas žaidimo prigimties kaip „prasmingos formos“ klausimą, Huizinga teigia, jog žaidimas nesudaro rimto / juokingo, tiesos / netiesos, gėrio / blogio priešpriešos (H u i z i n g a 1981, 279–281). Lotmanas pripažįsta galimą meno ir žaidimo ryšį, tačiau pabrėžia, jog menas nėra tapatus žaidimui. Meno gretinimas su žaidimu leidžia išryškinti giminingas estetines sąlygiškosios realybės ypatybes, žaidybinius reikšminių elementų efektus, tačiau menas, pasak Lotmano, yra turiningesnis už žaidybinius modelius, nors kartais jais ir remiasi. Meni artima dviplanė, sąlygiška ir reali žaidimo situacija: nukrypimas vien į „rimtą“ realybę ar vien į sąlygišką plotmę naikina meno kaip žaidimo specifiką (L o t m a n 1981, 288–299).

Poezijos kaip žaidimo koncepciją papildė Bartheso „mirusio autoriaus“ idėja, reiškianti „autoriaus vaizdinio desakralizaciją“ (Б а р т 1989, 387). Reikėtų pabrėžti, jog rašymo procese įvykęs autoriaus desakralizavimas nežymi subjek-

to išnykimo. Pasak Bartheso, „kalba žino „subjektą“, bet ne „asmenybę“ (B a p t 1989, 387).

Glausta Gintaro Patacko poezijos recepcija

Lietuvių literatūrologijoje apie Patacko poeziją yra rašę Valentinas Sventickas, Valdemaras Kukulas, Virginija Balsevičiūtė ir Rita Tūtlytė. Sventickas monografijoje *Keturi portretai* išvalgiai pastebėjo, jog Patacko „prigimčiai ir kūrybiniam principams artima improvizacija (S v e n t i c k a s 1991, 24), maištas, būdingi absurdiški pasakojimai, socialinis groteskas (Ibid., 32). Balsevičiūtė Patacko poezijoje išryškino koliažo principą (B a l s e v i č i ū t ė 1994, 186–187). Tūtlytė straipsnyje „Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų“ atskleidė ryškiausias Patacko modernistinio pasaulėvaizdžio ypatybes: bohemiškumą, avangardišką šokiravimo poetiką: „Antai Gintaras Patackas (g. 1951) dar ir dešimtajame dešimtmetyje (*Lampėdžių karjero paslaptis; Gulago univermagas*, 1991; *Meilės ir vyno dainos*, 1993; *Kurtizanija*, 1995) laikosi sau įprastos avangardiškos šokiravimo poetikos, ironizuoja, parodijuoja ar imituoja žemąją popkultūrą. Nuosekliai tęsia bohemos temas <...>“, įvardijo neįprastų poezijos žanrų kūrimą (karikatūros, kupletai, romansai, parabolės), poetinės kaukės principą: „Kaukės principas – pagrindinė kalbėjimo strategija. Šiame lauke išsitenka ir poeto, Orfėjo, Adomo, Odisėjo, valdovo temos“ (T ū t l y t ė 2003, 106–107). Reikšmingos ir Valdemaro Kukulo išvalgos esė *Eilėraščių namai*, kurioje teigiama, jog Patacko „kūryba paremta ne poetinės minties, o estetinės kaitos intriga. <...> dažniau remiamasi pasakos, detektyvo, nuotykinio opuso ar net kino scenarijaus principais“ (K u k u l a s 1992, 222).

Apie žaidybinį tikrovės ir poezijos santykį, „laisvą nardymą po žodžių girią“, arba surrealistinė tėvynės – kavinės metamorfozė

Žaismas yra pamatinis Patacko surrealistinės poezijos „organizavimo principas“, vykstantis keliais lygmenimis (L o t m a n 1981, 295). Žaidžiama laisvai derinant skirtingus literatūrinius ir kultūrinius intertekstus, keičiant poetines kaukes, laisvai ir lengvai rimuojant, kuriant metaforinę kalbą iš tikrovės ženklų. Patacko poezijos analizę pravartu pradėti nuo paties poeto kūrybos sampratos. Patackas savąjį rašymo būdą yra apibūdinęs kaip *nuotyki* ir *mažutėlio žaidimą*, neįsivaizduojamą be laisvės, kuriame turėtų būti matomi ne prakaituoto poetinio amato pėdsakai, bet giluminis kalbos lengvumas, anot poeto, „laisvas nardymas po žodžių girią“: „Labai gerai, jei eilėraštyje yra žaidimo momentas. Nes pagal Kristaus apibrėžimą žmogus ir turėtų būti mažutėlis, o mažutėliai, vaikai visą laiką žaidžia. Mes paprastai pradedame žaisti poeziją, paskui surimtėjame, pradedame prakaituoti, nuvarinėti save kaip arklius dėl kažko. Ir tai yra blogai. Kūryboje žmogus turi būti laisvas, o didžiausia laisvė atsiranda tada, kai laisvai nardai po žodžių girią, įlendi pro vieną kampa – išlendi pro kitą. Kartais pasiseka, kartais – ne. Bet visų pirma tai yra nuotykis. O be laisvės nuotyki nėra, yra tik prakaituotas dalykas“ (P a t a c k -

k a s 2011, 3). Taigi Patacko poetinis credo atliepia Huizinga'os suformuluotą poezijos prigimties sampratą: „Poezija yra labai arti tų pirminių ištakų, kurios susijusios su vaikais, gyvūnais, laukiniais, <...> svaiguliu ir juoku“ (X e й з и н г а 1992, 139).

Kas nors kartą yra buvęs Kaune, Laisvės alėjoje, didelė tikimybė, jog yra matęs poetą Patacką, tapusį neatskiriama Kauno kavinių gyvenimo dalimi. Pats poetas savo viešą gyvenimo būdą – buvimą įvairiose Kauno kavinėse yra įvardijęs bohemos vardu: „jei aš bohema išbraukčiau iš savo gyvenimo, ir manęs paties galbūt neliktų. Čia tas pats, kas išimti žarnas ir paleisti žmogų vaikščioti“ (P a t a c k a s 2011, 3).

Keičiasi laikai, kinta ir žmogaus egzistencinės patirtys bei gyvenimo būdo formos – nūdienos asmens ir visuomenės istorinius, dvasinius, etinius pokyčius fiksuoja ir besikeičianti meninė kalba, rodanti kintančią rašančiojo pasaulėjautą bei gyvenimo būdo praktiką. Česlovas Miloszas rašė, jog šiuolaikiniam menininkui kavinė pakeičia protėvių namus, gimtinę (M i l o s z 2011, 215).

Patacko eilėraštyje „Sveikas, Aleksandrai Blokai“ iš eilėraščių knygos *Jauni patrakėliai petrarkos* (K a u n a s 1998) kuriama siurrealistinė bohemos vizija, remiantis „organizuojančiu žaidybiniu principu“ (L o t m a n 1981, 295). Karnavališka kavinės erdvė žymi įvykusią gyvenimo būdo metamorfozę, išreikštą metaforiniu tėvynės – kavinės žaismu. Šiame eilėraštyje atsispindi visai Patacko poezijai būdinga romantinės rašymo tradicijos kritika. Romantinei, ypač XIX a. lietuvių poetinės kalbos tradicijai įprasta dvilypė tėvynės – motinos / moters metafora Patacko eilėraštyje įgyja siurrealistinį trilypį tėvynės – moters / laukinės patelės – kavinės vaizdinį, ryškinantį kalbančiojo gyvūniškąją pusę: „Žvakė. Stalas. Vyno taurė. / Sidabrinių drugių žvėrynas. Dešinėj pasmaugta kairė / Ir kaip kraujas ištryškęs purvynas. <...> Pagiriom bučiny s dvokiaš, / Pasiglemžus patelę laukinę. / Taip, šiandieną aš toks. Nekęšk, / Klykdama savo pobūvį tęšk, / Į kavinę pavirtus tėvyne“ (P a t a c k a s 1998, 88). Pasak Lotmano, žaidimas yra visada dviplanis, jis gali virsti ir realybe (L o t m a n 1981, 291). Šioje siurrealistinėje moters – kavinės – tėvynės metaforoje slypi ir žaisminga nuoroda į tikrovę: Kaune, Klebonišio miško pakraštyje, ištis yra kavinė-restoranas-motelis *Tėvynė*, pasižymintis, kaip skelbia internetinė reklama su lietuviatės veido atvaizdu, „lietuviškų patiekalų virtuve“¹. Patackas meistriškai geba į poetinę realybę perkelti tikrovės, kasdienybės ženklus, žaisti žodžių reikšmėmis, kurti iš tikrovės nuorodų siurrealistinį metaforinį pasaulėvaizdį, kuriame tikrovės ženklai yra perkuriami, taigi (nežinant realijų) tampa sunkiai atpažįstami – tikrovė mitologizuojama. Kasdienybės metaforizacija, kurioje panaikinamas dekoratyvus metaforiškumas, išreiškia mitologinį tikrovės aspektą, kuris, pasak Lotmano, yra siurrealistinio meno ypatybė: „Mitologinis tekstas nemitologinės sąmonės sąlygomis, kaip jau sakėme, kuria metaforiškas konstrukcijas, o mitologizmo siekimas gali būti realizuotas priešingos krypties procesu: metaforos realizacija, jos tiesioginiu įprasminimu (sunaikinančiu patį teksto metaforiškumą). Toks metodas būdingas siurrealistiniam menui“ (L o t m a n 2004, 241).

¹ www.tevyne.lt

Poeto žaidybinis santykis su tikrove, regimas ir intertekstualiam eilėraštyje „Žiema“, yra keliapakopis: žaidžiama ir šiek tiek banaloku tėvynės / kavinės rima, ir antikiniu kultūriniu kontekstu (Homero *Odisėja*), ir Kauno kavinės *Tėvynės* realija: „Žiema, žiema... Ir kiek nedaug / Beliko žingsnių ligi tėvynės. / Jei dar turi jėgų, palauk / Kažkur šilumoj kavinės“ (P a t a c k a s 1998, 104). Poetines eilutes „ir kiek nedaug / Beliko žingsnių ligi tėvynės“, žinant Kauno realijas, būtų galima perskaityti ir kaip kalbančiojo kvietimą susitikti kavinėje *Tėvynė*. Antra vertus, žodis *tėvynė* bendrame eilėraščio kontekste įkūnija dvasinės atramos siekį. Patacko eilėraščio „Žiema“, turinčiame ironiškai perskaitytą ir romano („žiema, žiema...), ir idilės žanrinių ypatybių, epicentre – vaizduotės odisėja. Kavinės vaizdinys šiame eilėraštyje žymi laikiną prieglobstį, tikintis atrasti tėvynę – žmogaus būties pastovumo ženklą. Kalbantysis, besivejantis „pernykštę viziją“, dar bando vaizduotėje atgaivinti prarastą kraštovaizdį, bet ir joje tik „valkatos aplink / dainuoja vėjui girtą dainą“. Siurrealistiniame, „pusiau sugriuvusiame“ ir „apgaužtame“ erdvėlaikyje, kur „lieka vėžės / tiek sąmonėje, tiek ir už jos“ nebėra namų kaip saugumo garantijos (P a t a c k a s 1998, 104). Lieka keliaujančiojo noras sugrįžti į prarastą tėvynę, į idilinę namų erdvę: „Sugrįšiu aš. Atšils namai, / Iš kamino pakils apuokas, / Ir tu kvatosiesi linksmai ir šis sidabrinis juokas // Kažkur tolyn – pavasariop, / Ir nepagaus jo mintys juodos“ (P a t a c k a s 1998, 105). Trapią viziją, giedrą gamtos ir žmogaus idilę pertraukia kalbančiojo sąmonės posūkis, grafiškai išreikštas ištisine brūkšnių serija. Šis „naujojo Odisėjo“ iliuzinis troškimas sugrįžti į savąją tėvynę, į namus žaismingai sunaikinamas pasiremiant lietuvių patarle: „Neperšokęs griovio nesakyk „Op!“ Paskutinis siurrealistinio eilėraščio posmas pakartoja, ataidi pirmojo posmo motyvą: nėra būties pilnatvės, saugios namų erdvės – tuštumos jausmas sunaikina keliaujančiojo vaizduotės idilę, atveria šiuolaikinio žmogaus egzistencinę ir dvasinę benamystę, įvaizdintą nykiu, netgi be pelių, horizontu: „Bet pelės, tuščiuos aruoduos // Sugrauzę viską, kas gražu – / Namus, saulėlydžius, palaukę, – / Pro sniego purvą pamažu / Iš horizonto pasitraukia“ (P a t a c k a s , 1998, 105). Patacko eilėraštyje „Žiema“ žodis „pelės“ žymi ir realybę, ir sykiu išreiškia gyvūninę prigimtį. Realybė (pelių įvaizdis) nužudo kalbančiojo vaizduotės odisėją. Gyvūninė pasaulio prigimtis pasirodo esanti stipresnė už žmogaus „pernykštę viziją“.

„Kavamanija“, arba romantinės literatūros *kritika*: siurrealistinė kaukė ir autorius – „pamėklė“

Patacko poezijoje kavinės vaizdinys ne tik išreiškia egzistencinės benamystės situaciją, bet ir įkūnija modernią antiromantinę literatūros sampratą, kuri „yra kaukė, rodanti pirštu į save“ (Б а р т 1989, 132). Antai eilėraštyje „Iš nerimo lyg iš radikulito“ (iš knygos *Dviveidis Janas*) juokiamasi iš savęs, iš romantinių iliuzijų („Man buvo įkvėpimo valandų“) kuriant žaismingą kavinės, baro, alėjos – kūrybos erdvės metaforą, sujungiančią sąlygišką ir realų realybės planą (L o t m a n 1981, 292): „Vėl tapsiu kavine, baru, alėja, / Kur talentas, jei man dar Dievas duos, /

Leis parašyt sonetą už ginėją / Ir pusę litro džiauugsmo valandos“ (P a t a c k a s 2002, 117). Pasak Lotmano, žaidimas sudaro galimybę savąjį „aš“ įvairiai koduoti (L o t m a n 1981, 292). Patacko poezijoje kalbančiojo „aš“ įgyja ne tik ironiškai siurrealistines neregio Homero, sūnaus palaidūno, emigranto, profesionalo kaukes (iš *Kapitono Homero vaikai*), bet siurrealistinį kūrėjo – kavinės kodą.

Žaismingame eilėraštyje „Kavamanija“ (iš poezijos knygos *Kapitono Homero vaikai*) kavos „pašlovinimo“ kalba yra siurrealistinė kaukė, parodijuojanti romantišią poeto – tautos kultūros herojaus vaizdinį, naikinanti autoriaus – poeto kaip realios būtybės tikrumą. Autorius – poetas yra „pamėklė“ (Sverdiolo sąvoka), fikcinis dalykas², sukurtas iš „tuščių kalbų“, „šūkių, epitetų pagarbių“, sąmonės mistifikacija (siurrealistinė gudraus ir seno dievo kofeino metafora): „Juk mus sukūrė iš tuščių kalbų, / Iš šūkių, epitetų pagarbių / Gudrus ir senas dievas kofeinas, / Ir juokias jis iš mūsų naktimis, / Kai, jo valia pavirtę žmonėmis, / Tuščiuos namuos iš nuobodžio kankinamės“ (P a t a c k a s 1989, 61–62). Patacko eilėrašties „Kavamanija“ – tai siurrealistinė vizija, desakralizuojanti romantišią pakylėtą literatūrą, kai kūrėjas tapatinamas su kūriniumi. Pasak Bartheso, būtent „siurrealizmas, naikindamas tikėtinus prasmės lūkesčius, labiausiai nusipelnė desakralizuojant autoriaus vaizdinį“ (B a p t 1989, 387). Kavos, kofeino įvaizdžiai eilėraštyje „Kavamanija“ – tai iliuzinės būties, pasak Sverdiolo, pamėklinės būties atitikmenys (S v e r d i o l a s 2006, 176).

Eilėraštyje „Meditacija prie lango su cigarete, kava“, kaip ir eilėraštyje „Kavamanija“, tęsiama kūrybos gimimo tema. „Meditacijoje prie lango su cigarete, kava“ parodijuojama romantišią kūrybos sampratą. Eilėraštyje-parodijoje ironiškai šaipomasi iš romantišio įkvėpimo, poetinės meditacijos kaip svarbių kūrybos proceso šaltinių (mažytis įkvėpimas ateina su elgetos tuščiu maišu, „medituojama“ prie lango žiūrint televizorių su cigarete ir kava rankoje). Visai nepoetiškai kasdienybės ženklai – kava, rūkymas, televizoriaus žiūrėjimas – tampa kūrybos pamatu. Siurrealistinė vaizduotė kuria karnavališką šokio, „linksmo sąlygiškumo“ ir „linksmo pragaro“³ erdvėlaikį, kuriame viešpatauja absoliutus reliatyvizmas („Nieko blogo, nieko gero“) ir idilinė nekaltumo iliuzija: „Meditacija prie lango su cigarete, kava, / Kai TV visai apspango, prasidėjo ten kova, / Kai žiūrovai sunerimę laukia: kas gi bus toliau, / Aš sulaukiau įkvėpimo, kurs atėjo pagaliau / Šitoks mažas, šitoks liūdnas, elgetos tuščiu maišu, / Betgi jam suskambo liutnios šių namų, šių vienišų, / Ir staiga sužibo šviesos, daug figūrų, daug keistų / Ėmė poryt apie Tiesą, apie sandarą daiktų; / Kam paletė, o kam fleita, kam judėjimas žvaigždžių, / Astrologas ar mergaitė šiuo paros metu gūdžiu / Viską metę, šokti puolė – šitiek daug linksmų draugų, / Ant galvų kaip aureolė pulkas sukasi draugų, / Visos erdvės atsidarė, pasislėpusios mintys: / Nieko blogo, nieko gero – gal todėl mes nekalti!“ (P a t a c k a s 2002, 10).

² Pasak Sverdiolo, „pamėklė yra kalbos – fikcinės ir apgaulingos žodinės duoties, sukeliančios gavėjo tikėjimą jos tikrumu, atitikimu tikrovei – dalykas“ (S v e r d i o l a s 2006 – Arūnas Sverdiolas, *Apie pamėklinę būtį*, Vilnius: Baltos lankos, 174).

³ B a c h t i n 1996 – Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, Vilnius: Baltos lankos.

Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos, skaitymo ir kūrybos natūralizacija, arba kinikų tradicijos atgarsiai

Patacko ironiškai žaismingoje siurrealistinėje poezijoje, eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ įvaizdintas išsitas Kauno senamiesčio realių kavinių žemėlapis simbolizuoja mitinę kūrybos teritoriją. Į eilėraščio antraštes „iškeltos“ nuorodos su eilėraščio parašymo datomis ir realiomis vietomis (pvz., „Duonos valgymas. „Skiautas“ 96 10 24“) kuria žaismingą poetinės realybės tikroviškumo iliuziją, kur realybė ir fikcija susilieja į bendrą poetinį tekstą. Tikrovės ženklas (reali kavinė) virsta rašymo metafora, žaismingu siurrealistiniu koliažu, anot paties poeto: „kavinė įgyja visai kitokias proporcijas, nei žuvis, parklupdyta ant kelių priešais šakutę“ (P a t a c k a s 1998, 60). Patacko eilėraščių ciklo „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ „žaidimo pagrindą sudaro operavimas tam tikrais vaizdais, tam tikras tikrovės pavertimas vaizdais“ (H u i z i n g a 1981, 278). Pasak Huizinga'os, „<...> [svarbu] suprasti vaizdų ir tikrovės pavertimo vaizdais vertę ir prasmę“ (Ibid., 278). Patacko poezijoje žaidimas nėra vien tik žaismas žodžiais ir jų reikšmėmis, tai ir „tikrovės pavertimas vaizdais“, ir „operavimas siurrealistiniais vaizdais“ – siurrealistinis skaitymo ir rašymo įvaizdinimas.

Kaip teigia Huizinga, „žaidimas yra <...> pati laisvė“ (Ibid., 283). Eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ demonstruojamas pabrėžtinai laisvas, improvizacinis poetinis kalbėjimo būdas, beje, būdingas visai Patacko poezijai. Patacko eilėraščiai su kavinių pavadinimais – tai poetiniai bliuzai ir rapsodijos. Kaip ir visoje Patacko kūryboje, šiame eilėraščių cikle apie Kauno senamiesčio kavines regime „kalbą kuriančią dvasią, kuri visą laiką žaisdama šokinėja <...>“ (Ibid., 278). Poetas pats gana tiksliai apibūdino savo poetinį žanrą, laisvai „šokinėjantį“ kalbėjimą džiaz – improvizacinės muzikos – terminais. Rapsodija yra muzikos žanras, kuriam būdinga ciklinė forma ir rečitatyvas. Patacko eilėraščių ciklą „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ su rapsodija kaip muzikos žanru sieja ne tik ciklo formos panašumas, bet visoje Patacko kūryboje girdimos kalbančiojo intonacijos. Pasak Tūtlytės, „Patackas tęsia žodingos poezijos (poetinio kalbėjimo kaip kalbos srauto, intonacijų žaismės) principą“ (T ū t l y t ė 2003, 107).

Galima būtų daryti prielaidą, jog Patacko eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ žaidžiama dviem skirtingais kontekstais, varijuojančiais rapsodijos temą. Kuriamas dialoginis santykis su muzikiniu – *Queen Bohemijos rapsodija* – ir poetiniu tekstais – Sigito Gedos eilėraščių ciklu „Keturi rapsodijos ir epilogas“. Patacko „rapsodijos“, pabrėžtinai išreiškiančios miesto kultūrą, galimas daiktas, kuria nematomą dialogą – polemiką su Sigito Gedos poetiniu tekstu „Keturi rapsodijos ir epilogas“ (iš knygos *Žydinti slyva Snaigyno ežere*), kuriame atsiogrėžiama į kaimo tradicijas, į archajinę mitologinę patirtį, suliejančią pagonybės ir katalikybės elementus: „Širdie, mano širdie, dažanti / velykinis kiaušinius alksnio, ažuolo, gelsvo svogūno spalvom / toli, palei ežerą, ten, kur gryčios stovėjo / molio šviesoj“ (G e d a 1981, 31).

Improvizacinį Patacko kalbėjimo būdą išreiškia ir bliuzas, džiazas muzikos žanras, kuriam iš esmės būdinga laisva forma, dialogas, vykstantis tarp dainuojančiojo ir grojančiojo, palaikoma sinkopinio ritmo, kai ryškiai pabrėžiamos silpnosios takto dalys. Patacko „bliuzas“ vyksta pirmajame eilėraštyje „Duonos valgymas. „Skliautas“, 96 10 24“ improvizuojant, transformuojant dvi skirtingas temas – biblinę duonos valgytojų ir literatūrinę – Romualdo Granausko *Duonos valgytojų*. *Skliauto* kavinės erdvinė vizija tampa siurrealistine rašymo metafora (beje, Kauno *Skliauto* kavinė ir pasižymi tuo, kad čia rengiami kino ir literatūros vakarai). Duonos valgytojai – tai poeto kūrybos skaitytojai. Eilėraščių cikle kvestionuojamas įprastas autoriaus ir skaitytojo santykis. Skaitytojas, buvęs silpnasis literatūros proceso dalyvis, Patacko poezijoje, „bliuze“, yra sureikšminamas. Siurrealistiniame koliaže duonos valgytojai – skaitytojai numarina, „suvalgo“ autorių: „Kavinė įgyja visai kitokias proporcijas, nei žuvis, parklūpyta ant kelių priešais šakutę... / Į saulės užtvaras subyra dangaus sakiniai, / duonos valgytojai, pakankamai prisiputę, / kad galėtų kramtyti žodžius, t. y. mane!“ (P a t a c k a s 1998, 60). Pasak Bartheso, „klasikinė kritika niekada nesidomėjo skaitytoju; literatūroje esą egzistuoja tik tas, kas rašo. Dabar mūsų tokios prigimties antifrazėmis niekas neapgaus <...> tam, kad būtų galima užtikrinti rašto ateitį, reikia paneigti mitą apie jį – skaitytojo gimimo kainą – Autoriaus mirtis“ (Б а р т 1989, 391). Šioje siurrealistinėje vizijoje, išreiškiančioje modernią literatūros ir jos skaitymo sampratą, atvirai diskutuojama (ironija) su romantine („Į saulės užtvaras subyra dangaus sakiniai“) ir impresionistine meno samprata (pasaulio juokdario Monet įvaizdis): „Į kampa stumiamas daiktas graužia sidabrą – / sakytumei didysis pasaulio juokdarys Mone / surastų man patogų pakankamai darbą“ (P a t a c k a s 1998, 60). Rašymo vyksmas įvaizdinamas Odisejo kelionės archetipu, siejamas su netektimi ir praradimu: „Aš nenoriu sugrįžti tuščias, kaip Odisejas kadais, / į savo kiemą, pilną nužudytų kiklopu“ (Ibid., 60). Antrame eilėraštyje „Kanibalai „Suflerio būdelė“. 96 10 24“ poetas toliau varijuoja, improvizuoja autoriaus – poeto „kramtymo“ temą, kur duonos valgytojai – skaitytojai virsta „kanibalais“. Patacko poezijoje išsiskleidusi siurrealistinė vaizduotė, panašiai kaip Salvadoro Dali tapyboje, nežino kultūrinių vaizdavimo tabu: „nesibaigiantis procesas“ – grobuoniškas skaitymas tapatinamu su radikaliu laukiniškumu, žmogėdryste. Gintaro Patacko eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavių bliuzai ir rapsodijos“ skaitymo / rašymo procesas įžeminamas, ironiškai vaizduojamas kaip nepasotinamas valgyimo ir gėrimo instinktas, fiziologinis žmogaus kūno poreikis, kai, metaforiškai kalbant, peną dvasiai pakeičia penas skrandžiui: „Duonos valgymas niekada nesibaigia mėsa, / reikia vaisių, šampano, fruktozės ir peno ištikimai / skrandžio sričiai!“ (Ibid., 60). Maisto (gėrimo, valgyimo) – skaitymo / rašymo tapatybės tema būdinga visai Patacko poezijai, antai humoristinio pobūdžio eilėraštyje „Laukimas“ (iš knygos *Jauni patrakėliai petrarkos*) kalbantysis, budėdamas karčemoje, „sukremta eilių tomelį, užsigerdamas žodžiu“: „Trumpųjų sakinių gadynė: / Prie kelio stovi užkandinė, / Ten silkė, duona ir degtinė, / Ir lempa uždegta naktinė. // O aš karčemoj budžiu, / Sukrimdamas eilių tomelį / Ir užsigerdamas žodžiu, / Kol į namus sugrįžta meilė“ (Ibid.,

130). Taigi romantinės savimonės sakralizuotas kūrybos, kaip dvasios, įkvėpimo, procesas yra nuvainikuojamas, paverčiamas fiziologiniu veiksmu, žmogaus prigimtinė būtinybė, instinktu. Karnavališka karčemos erdvė sieja dvi skirtingas sritis, profaniškąją (valgymas ir gėrimas karčemoje) ir sakralinę (evangelinė budėjimo, laukimo linija), išryškindama kūrybos natūralizacijos temą.

Gamtiškumas yra siurrealistinio Patacko pasaulėvaizdžio ašis, būdinga žmogaus prigimčiai, ypač kuriamam siurrealistiniam moters įvaizdžiui (moters – patelės topas). Pavyzdžiui, gyvūniška žmogaus (vyro ir moters) prigimtis žaismingai perteikta satyriniame eilėraštyje-feljetone „Krokodilas“, kuriame ryški malonumo, hedonistinio gyvenimo būdo kritika, įvaizdinta komiška krokodilo kauke: „Aš gyvensiu toli, / Krokodilų šaly, / Ananasai kur puokštėmis auga, / Ir turėsiu tenai, / Kur žali vandenai / Krokodilę – patelę ir draugę // Aš žvaigždėtom naktim / Krokodilo akim / Krokodilų pasaulį matysiu, / Su baisia nevilting / Krokodilo dantim / Žydrą mėsą žmogelių draskysiu <...> // Apsikasęs dumbliu, / Vėl bambukams kalbu / Aš apie krokodilišką dalią. / Apie jūras galias, / Apie Nilo žoles, / Apie saulę vienintelę žalią“ (Ibid., 89–90). Patacko poezijoje dominuojantis gaivališkas gamtiškumas, saistomas erotinio prado, dažniausiai siejamas su Šarlio Bodlero vardu. Tai, be abejonės, neginčytina. Antra vertus, žmogaus komiškumo ir gyvūniškumo dermė, išreikšta Patacko kūryboje, skaitytoją ragina atsigręžti ir į kitus galimus literatūrinius kontekstus, pavyzdžiui, į Sidabro amžiaus rusų poeziją. Galima būtų prisiminti liūdnai linksmą modernistinę Sašos Čiornyj (1880–1932)⁴ poeziją, jo eilėraščių-feljetoną „Krokodil“ (iš eilėraščių ciklo vaikams „Žvėreliai“), kur irgi vaizduojama satyriška krokodilo-žmogaus kaukė, slepianti artumo ilgesį: „Я угрюмый крокодил / И живу в зверинце. / У меня от сквозняка / Ревматизм в мизинце. // Каждый день меня кладут / В длинный бак из цинка, / А под баком на полу / Ставят керосинку. Я попал на пароход... <...> Как меня тошнило! / У! Зачем я вылезал / Из родного Нила?.. // Эй, ты, мальчик, толстопуз, – / Ближе стань немножко... / Дай кусочек откусить / От румяной ножки!“ (Ч е р н ы й 1990, 176). Suprantama, tai nėra tiesmukų analogijų ieškojimas, o tik bandymas išplėsti galimus interpretuojamos Patacko poezijos kontekstus. Juolab jog tai, be abejonės, dvi skirtingos originalios individualybės: Patacko juoko kaukė primena absurdo teatro kuriamą komiškumą; Sašos Čiornyj satyrinėje kūryboje komizmas dažnai persmelktas liūdno lyrizmo, susijęs su grauduliu.

Patacko poezijoje karnavalinėje kavinės, karčemos, užkandinės erdvėje įvaizdintą maisto valgymą ir gėrimą vietoj kūrybos, poetinio rašymo, išryškėjusį dėmesį gamtiškai, gyvūniškai žmogaus prigimčiai, visų tariamai dvasinių dalykų į(nu)žeminimą būtų galima aiškinti kaip poetinės kultūros natūralizaciją, žyminčią ne tik siurrealistinės vaizduotės išraišką, bet ir tam tikrus mentaliteto tradicijos atgarsius – kinizmo elementus, kuriuos filosofas Arūnas Sverdiolas išvelgia ir šiuo-

⁴ Saša Čiornyj (tikrasis vardas ir pavardė – Aleksandras Glikbergas, 1880–1932) žydų kilmės Sidabro amžiaus rusų poetas ir rašytojas, išgarsėjęs kaip avangardiškų, lyrinių, satyrinių eilėraščių, feljetonų autorius. Saša Čiornyj yra parašęs eilėraščių ciklą „Prie Baltijos jūros“ (1910) ir „Lietuvoje“ (1920).

laikinio meno erdvėse (S v e r d i o l a s 2006, 115). Sverdiolo teigimu, „kinizmą galima apibūdinti kaip radikalią natūralistinę kultūros kritiką. <...> Kinikai intensyviai redukuoja, nužemina visa tai, kas apibūdinama kaip aukštybė ir kas sudaro savitai žmogišką – kultūrinį ir visuomeninį – egzistencijos matmenį (Ibid., 113). Pasak Sverdiolo, „yra du svarbiausi kinizmo elementai. Pirmasis – natūralistinė žmogaus prigimties samprata, aukštybės matmens redukcija ar desublimacija“ (Ibid., 116). Patacko poezijoje beveik visos romantinės kultūros išaukštintos temos – kūrybos, moters, meilės, mirties – yra netekusios paviršinės adoracijos, iliuzinės šventumo aureolės. Pasiremiant Sverdiolo žodžiais būtų galima teigti, jog Patacko eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“, kaip ir visoje poezijoje, regime radikalią bet kokios srities „aukštybės redukciją“ (Ibid., 113). Šis radikalus aukštybės (nu)žeminimas Patacko kūryboje susijęs su tradicinio metafizinio pasaulėvaizdžio griūtimi ir „kiaurai perveriančiu natūralizuojančiu išvalgumu“ (Sverdiolo sąvoka), reginčiu ydingą ir stereotipišką žmogaus gyvenimo praktiką. Pasak Sverdiolo, „natūralizuojantis išvalgumas kiaurai perveria bet kokius žmogaus kultūrinės egzistencijos fenomenus bei ištus jų klotus, demaskuoja juos kaip epifenomenus – konvencijas, klišes, iliuzijas, nuo į juos įsipynusių žmonių slepiančius kitą, tikrąjį egzistencijos klodą – prigimtį, gyvūniškumą ar netgi kosmines stichijas, elementus“ (Ibid., 117). Patacko poezijoje išryškėjęs žmogiškosios egzistencijos prigimties gyvūniškumas – tai būdas išsiveržti iš normų ir konvencijų gniaužtų, šokiruoti žodžiu, parodyti, paviešinti slepiamą būties pusę ir sykiu ieškoti naujos poetinės kalbos praktikos be adoracijos; toks būdas galėtų būti suvokiamas kaip galimas kinizmo pėdsakas. Pasak Sverdiolo, „antrasis kinizmo elementas – tai drastiškas bei šokiruojantis žodis ir veiksmas, ne tik išviešinantis tai, kas paprastai slepiama, apnuoginantis tikrąją dalykų padėtį, bet ir radikaliai pakeičiantis paties veikiančiojo egzistenciją, paverčiantis ją „kaip“, kvaziprigimtaine ir šitaip grynai asmeniškai užtikrinantis jo atlikėjui (bet tiktai jam!) ypatingą siekiamą padėtį žmonių bendrijoje: savumą ir svetimumą jai, buvimą joje ir kartu už jos. <...> Diogenas ne tiktai išviešina ir demaskuoja, bet tam tikrame plote ar bent plotelyje ir sunaikina ypatingą žmogaus egzistencijos klodą, kurį apibūdinau kaip aukštybės matmenį. Savo asmeninėmis pastangomis jis gyvena be šio matmens ir kaip tik šitaip jį neigia“ (Ibid., 117).

Eilėraštyje „III. Jaučio aukojimas. „Žalioji arbata“. 96 10 24, 18 val. 45 min.“ skaitymas, kūryba tapatinama su pagonių apeigomis, gyvulio aukojimo misterija: „Duonos valgymas yra jaučio aukojimas, nes / Rožės tamsoj pražysta slapčia, negu kitos gėlės“ (P a t a c k a s 1998, 62). Vėlgi žaidžiama Romualdo Granausko kūrybos intertekstais bei minėtu bibliiniu duonos valgymo motyvu. Eilėraščio topografijoje susipina kasdienybės (*Septynių vienetvių* knygynas, kurio jau nėra) ir literatūrinio gyvenimo realijos (minimi Granausko, Navako vardai), vaikų literatūrinės pasakos herojus Piteris Penas, simbolizuojantis mitinę kūrybos erdvę. Ši „aukštojo“ dvasinio gyvenimo redukcija, siurrealistinė poeto vaizduotės odiseja baigiama nevaržomu gyvybės siautuliu: „Vairas pasukamas atsitiktinai / Į saulėtą

pusę, ten, kur jinai / Ant upės kranto šaukia valandų būrį <...> Tegu gyvybė siautėja, šaukdama: „Neliko jėgų!“ Vėliau tai nuskambės kaip anekdotas...<...>“ („VI. Nežinoma kavinė. Epilogas. 1997 m. vasara“).

Skaitymo ir kūrybos tema ryški ne tik eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavi- nių bliuzai ir rapsodijos“, bet ir Patacko ir Viliaus Litvinavičiaus novelėje „Homo armageddonicus“, išspausdintoje *Keturių vėjų* žurnale (1991, 3), tęsiančiame avan- gardinio maišto tradicijas. Metaliteratūrinio siužeto novelėje „Homo armageddoni- cus“ greta plėtojamos kūrėjo ir kritiko, skaitytojo temos, sapno motyvo regime ir Jorge Luis Borgeso Babelio bibliotekos, pasaulio kaip bibliotekos, pastiša⁵.

Bistro, kelionė iš smuklės į taverną, arba apie šventės laiko (ne)patyrimą

Greta kavinės, kavos vaizdinių Patacko kūryboje esama ir bistro, baro, smuklės, tavernos įvaizdžių, išreiškiančių žmogiškosios egzistencijos išgyvenimus, laiko patirtį. Eilėraštyje-romanse „Apie laiką dainuoju apie tave“ (iš knygos *Kapitono Homero vaikai*) kalbama apie dvi skirtingas laiko formas: tuščią, beprasmį, pasak poeto, „garmantį bedugnėn“ („apie laiką dainuoju apie tave / apie laiką kurs garma bedugnėn / apie dieną kai tariame gyvas / apie naktį kai lyja“) ir apie susitikimo aki- mirką, patiriamą bistro: „apie valandas mūsų / apie žėrinčio džiaugsmo akimirkas / apie šventę tave susitikus / geriant kavą mažyčiam bistro“ (P a t a c k a s 1989, 11). Pasak Gadamerio, „šventė <...> turi būti savotiškas sugrįžimas“ (G a d a m e r 1997, 58). Eilėraščio subjektas, „dainuojantis apie laiką ir mylimąją“, kurdamas, t. y. „dainuodamas“, turi galimybę sugrįžti į būtąjį prasmingą šventės laiką, anot Gadamerio, patiriamą kaip savąjį laiką⁶, kuriame gyvenama: „apie tavo akis kurio- se / mano laikas pradingsta / pasitraukia kaip rūkas nuo ežero / apie laiką kuriam gyvenu“ (P a t a c k a s 1989, 11). Atminties kūryba (dainavimo metafora) bistro erdvėje kuria tikrąjį šventės patyrimo laiką.

Kitame Patacko eilėraštyje „Šventė“ (iš knygos *Jauni patrakėliai petrarkos*) kartu su Antanu A. Jonynu, parašiusiu Patackui eilėraščių-dedikaciją „Palaimintas miestas“, galėtume pasakyti, jog kalbama apie „šventę kurios niekad nebus“, apie neprasidėjusią, neįvykusią šventę. Patacko eilėraštyje „Šventė“ kalbantysis tiki- si švęsti pralaimėjimą: „Taurė bus vyno pakelta pirma / Už pralaimėjimą“ (P a t a c k a s 1998, 147). Eilėraščio „Šventė“ antraštės prasmė ir pačios karnavalinės šventės vaizdavimas kuria oksimoronišką šventės situaciją su „ramentais“, „pa- sklidžiais aplodismentais“, „katafalkais“.

⁵ Pastišas aiškintinas kaip stilizacija be parodijos. J a m e s o n 2002 – „Pastišas nustelbia parodiją“, Fredric Jameson, *Kultūros posūkis*, Vilnius: LRSL.

⁶ Pasak Gadamerio, yra dvi pamatinės laiko patirtys: pragmatinis laiko patyrimas, kuris „struktūros požiūriu yra tuščias, reikalingas tam, kad būtų kuo nors užpildytas. <...> Abiem kraštutinumams – ir nuoboduliui, ir karštligiškai veiklai – laikas yra tai, kas niekuo ar kuo nors „užpildyta“. Laikas patiriamas kaip tai, kas turi būti ar yra „eikvojama“. Jis nepatiria- mas kaip laikas. Tačiau yra ir visiškai kitoks laiko patyrimas, man rodos, be galo artimas tiek meno, tiek ir šventės laiko patirčiai. Priešingai tuščiam laikui, kurį reikia užpildyti, ši pavadinčiau užpildytu arba savu laiku“ (G a d a m e r 1997 – Hans Geor Gadamer, *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis, šventė*, Vilnius: Baltos lankos, 59–60).

Šiame poetiniame tekste, kaip ir daugelyje kitų, žaidžiama ir aukštosios modernios (Hemingway'us), ir populiarios satyrinės (Hašekas) literatūros intertekstais – citatomis, skirtingais nuotaikų registrais: nuo bravūriškos satyros iki elegijos, tačiau nė vienas iš šių intertekstų nėra dominuojantis ir negali būti vienintelis interpretacijos išeities taškas⁷. Ritos Tūtlytės teigimu, „Patackas – kultūros kontekstų žmogus, vartoja juos žaismingai, ironiškai transformuoja, pritaiko šiuo dieninio žmogaus situacijai <...>“⁸. Eilėraščio pradžioje poetas žaidžia citata-parafraze iš Jaroslavo Hašeko literatūrinės satyros *Šauniojo kareivio Šveiko nuotykių pasauliniame kare*: „Ir lygiai šeštą valandą prie baro / Mes susitiksim po pasaulių karo“ (P a t a c k a s 1998, 147). Šveikas, ruošdamasis eiti į frontą, susitaria susitikti su draugu Vodička aludėje *Taurėje* „po karo, šeštą valandą vakare“: „Kai teko skirtis su Vodička, nes kiekvieną vedė į jo dalinį, Šveikas tarė: / – Tai kai pasibaigs karas, užsuk manęs aplankyti. Kas vakarą po šešių mane surasi „Taurėje“, Bojištėj. // <...> – Vadinasi, po karo, šeštą valandą vakare, – iš apačios suskardeno Vodička“ (H a š e k a s 2000, 279).

Patacko eilėraštis „Šventė“ primena Hemingway'aus literatūrinį kontekstą. XX a. antrosios pusės lietuvių literatūrinei ir egzistencinei savimonei ypač reikšminga buvo Hemingway'aus kūryba, vaizdavusi ne tik prarastosios kartos išgyvenimus, bet ir įkūnijusi metaliteratūriškumą. Apysakoje *Šventė, kuri visados su tavimi*, vaizduojančioje rašytojo gyvenimą Paryžiuje, kaip ir Patacko poezijoje, kavinės vaizdinys tampa rašymo erdve. Hemingway'aus apysakos pradžioje, skyriuje „Gera kavinė Sen Mišelio aikštėje“, vaizduojamos dvi visiškai skirtingos kavinių erdvės. *Cafes des Amateurs* erdvė, labiau primenanti girtuoklių landynę („Kavinė buvo niūri, netvarkinga, ten susirinkdavo viso kvartalo girtuokliai, ir aš į ją neidavau, nes trenkė prakaitu ir rūgščiu alkoholio tvaiku“), iškyla kaip kontrastas šiltai ir maloniai kavinei Sen Mišelio aikštėje, kuri tampa Hemingway'aus laikina nerimastingo susižavėjimo, grožio ir rašymo erdve: „Kavinė buvo maloni – šilta, švari ir jauki, ir aš pasikabinau savo seną liptaltį, kad džiuūtų ant kabyklos, pasidėjau padėvėtą, visko mačiusią fetrinę skrybėlę ant lentynos virš suolo ir užsisakiau *café au lait*. <...> Į kavinę įėjo mergina ir atsėdo prie staliuko netoli lango. Ji buvo labai graži <...> Aš žiūrėjau į ją, ir ji kėlė man jaudulį ir nerimą. Panorau aprašyti ją šitame apsakyme <...> Apsakymas rašėsi pats savaime, ir man buvo sunku suspėti užrašyti. Užsisakiau dar romo ir kaskart, kai atitraukdavau akis nuo rašymo ar kai smailindavau pieštuką drožtuku, iš kurio drožlės rangėsi ant lėkštelės šalia gėrimo, žiūrėdavau į merginą“ (H e m i n g w a y 1994, 76–77).

Patacko eilėraštyje „Šventė“ įvaizdinamas absurdiškas šiuolaikinio žmogaus gyvenimas kaip nuolatinis praradimų kelias, sykiu tai ir ironiška keliaujančio (iš Bernardo Brazdžionio poezijos) žmogaus literatūrinė parafrazė: „Bus prarastas tikėjimas ir tikslas... / Mes žengsime ir nieko nesutiksim / Po nuolaužom nugriu-

⁷ Pasak Rolano Bartheso, „daugialypėje erdvėje, kurioje dera ir galinėjasi viena su kita skirtingos rašto rūšys, nė viena nėra išeities taškas; tekstas, suaustas iš citatų, nurodančių tūkstančius kultūrinių šaltinių“ (B a p t 1989, 388).

⁸ Ibid., 107.

vusio dangaus. / Ir kelyje iš smuklės į taverną / Per būsimą gyvenimą nevertą / Mes švęsim pralaimėjimą žmogaus“ (P a t a c k a s 1998, 147). Apie žmogiškosios ir istorinės būties katastrofą kalbama be ornamentuoto dramatismo, derinant melodramatinį ir ironišką kalbėjimo būdą. Simboline kelione iš smuklės į taverną reiškiamas donkichotiška žmogiškosios būties tragikomedija. Oksimoroniškas „pralaimėjusio žmogaus šventės“ motyvas atliepia paties Patacko suformuluotą poeto užduotį – „įprasminti skausmą“: „Nes jei neįprasmintas, tai gal ir nevertėjo gyventi. O įprasminti skausmą nėra lengva, panašiai kaip Antoine de Saint-Exupery *Mažajam princui* prisijaukinti lapę“ (P a t a c k a s 2011, 3).

Išvados

Gintaro Patacko žaismo poezija – tai intelektualinis nuotykis. Poetinis žaidimas reiškiamas siurrealistine tėvynės – kavinės metaforika, siurrealistine kauke, ženklina romantinio rašymo parodiją, modernaus žmogaus benamystę. Eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ siurrealistinė kavinės vizija išreiškia žaidybinį kūrybos skaitymo procesą, atspindintį autoriaus išnykimą ir skaitytojo vaidmens sureikšminimą, kuris ironiškai vaizduojamas kaip fiziologinis žmogaus kūno poreikis, nepasotinamas valgymo ir gėrimo instinktas.

Patacko poezijoje ypatingą dėmesį gyvūniškai žmogaus prigimčiai, karnavalinėje kavinės, karčemos, užkandinės erdvėje įvaizdintą skaitymo ir kūrybos natūralizacijos temą, šokiravimą žodžiu galima būtų aiškinti ne tik kaip siurrealizmo ypatybes, bet ir kaip „radikalią natūralistinę kultūros kritiką“ (S v e r d i o l a s 2006), mentaliteto tradicijos požiūriu primenančią kinikus.

Patacko poezijoje įkūnyta komiško ir gyvūniškumo dermė, komiškos gyvūno kaukės principas kreipia žvilgsnį į galimus Sidabro amžiaus poezijos horizontus, į Sašos Čiornyj satyrinį eilėraščių-feljetoną.

Šaltiniai

- H a š e k 2000 – Jaroslav Hašek, *Šauniojo kareivio Šveiko nuotyčiai pasauliniame kare*, vertė Almis Grybauskas, Vilnius: Tyto alba.
- H e m i n g w a y 1994 – Ernest Hemingway, *Šventė, kuri visada su tavimi*, vertė Romualdas Lankauskas, Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
- G e d a 1981 – Sigitas Geda, *Žydinti slyva Snaigyno ežere*, Vilnius: Vaga.
- P a t a c k a s 1989 – Gintaras Patackas, *Kapitono Homero vaikai*, Vilnius: Vaga.
- P a t a c k a s 1998 – Gintaras Patackas, *Jauni patrakėliai petrarkos*, Kaunas: Nemunas.
- P a t a c k a s 2002 – Gintaras Patackas, *Dviveidis Janas*, Vilnius: LRSL.
- P a t a c k a s 2011 – Gintaras Patackas, „Be bohemos ir manęs nebeliktų“, *Kauno diena. Santaka*, 6, 3.
- Ч е р н ы й 1990 – Саша Черный, *Стухи и проза*, Ростов на Дону: Ростовское книжное издательство.

Literatūra

- B a c h t i n 1996 – Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos.
- B a l s e v i č i ū t ė 1994 – Virginija Balsevičiūtė, *Naujausios lyrikos semantika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- G a d a m e r 1997 – Hans-Georg Gadamer, *Grožio aktualumas. Menas kaip žaidimas, simbolis, šventė*, vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 59–60.
- H u i z i n g a 1981 – Johanas Huizinga, „Žaidimas ir kultūra“, *Menas ir laisvalaikio kultūra*, vertė Antanas Gailius, Vilnius: Mintis.
- J a m e s o n 2002 – Fredric Jameson, *Kultūros posūkis*. Rinktiniai darbai apie postmodernizmą, vertė Auksė Mardosaitė, Vilnius: LRSL.
- K u k u l a s 1992 – Valdemaras Kukulas, *Eilėraščių namai*, Vilnius: Vaga.
- L o t m a n 2004 – Jurij Lotman, „Mitas – vardas – kultūra“, Jurij Lotman, *Kultūros semiotika*, vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos.
- L o t m a n 1981 – Jurij Lotman, „Meninio teksto daugiaplaniškumas“, *Menas ir laisvalaikio kultūra*, vertė Giedrė Kadžiulytė, Vilnius: Mintis.
- M i l o s z 2011 – *Milosz ABC's*, Translated from Polish by M. G. Levine. New York: Farror, Straus and Giroux.
- T ū t l y t ė 2003 – Rita Tūtlytė, „Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų“, *Naujausioji lietuvių literatūra / 1988–2002*, Vilnius: Alma littera.
- S v e n t i c k a s 1991 – Valentinas Sventickas, „Įmygio diversantas (Gintaras Patackas)“, *Keturi portretai*, Vilnius: Vaga.
- S v e r d i o l a s 2006 – Arūnas Sverdiolas, „Cinizmas pas mum: aukštybės redukcija“, *Apie pamėklinę būtį*, Vilnius: Baltos lankos.
- B a r t 1998 – Ролан Барт, „Смерть автора“, *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*, Москва: Прогресс.
- B a r t 1998 – Ролан Барт, „Литература и метаязык“, *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*, Москва: Прогресс.
- Х е й з и н г а 1992 – Йохан Хейзинга, „Игра и поэзия“, *Homo ludens*, Москва: Прогресс.

Eglė Keturakienė

Kavinės vaizdinys Gintaro Patacko poezijoje

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: žaidimas, siurrealizmas, kavinė, skaitytojas, rašymas, benamystė, kinizmas, natūralizacija.

Straipsnyje analizuojama, kokią literatūrinę reikšmę Gintaro Patacko poezijoje įgyja kavinės ir kavos vaizdiniai iš trijų Patacko poezijos knygų: *Kapitono Homero vaikai*, *Jau-ni patrakėliai petrarkos* ir *Dviveidis Janas*. Straipsnyje remiamasi Johano Huizinga'os, Jurijaus Lotmano žaidimo ir Rolano Bartheso „mirusio autoriaus“ samprata. Žaismas yra

pamatinis Patacko poezijos principas, kuriantis siurrealistines kavinės – tėvynės metaforas (eilėraščiuose „Sveikas, Aleksandrai Blokai“, „Žiema“), įtvirtinantis siurrealistinę kalbančiojo kaukę (komiška kavos „pašlovinimo“ kalba eilėraštyje „Kavamanija“ iš poezijos knygos *Kapitono Homero vaikai*), parodijuojančią romantinės kūrybos sampratą. Intertekstualiam, kaip ir visa Patacko poezija, eilėraštyje „Šventė“ siurrealistinę poezijos erdvę kuria poetinis žaidimas skirtingais literatūros kontekstais – citatomis, išreiškiančiomis baro kaip susitikimo (iš Jaroslavo Hašeko literatūrinės satyros *Šauniojo kareivio Šveiko nuotykių pasauliniame kare*) ir kavinės kaip rašymo vietos metaforas (iš Ernesto Hemingway'aus apsakos *Šventė, kuri visada su tavimi*). Eilėraštyje-romanse „Apie laiką dainuoju apie tave“ (iš knygos *Kapitono Homero vaikai*), priešinant dvi skirtingas laiko (tuščią ir patiriamą) formas, kavos gėrimo laikas simbolizuoja šventę.

Patacko eilėraščių ciklo „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ kompozicija grindžiama muzikiniiais rapsodijos ir bliuzo principais. Improvizacija, „šokinėjantis“ kalbėjimo būdas remiasi dviejų skirtingų temų – biblinės duonos valgytojų ir literatūrinės – Romualdo Granausko *Duonos valgytojų* transformacija. Siurrealistinė *Skliauto* kavinės vizija išreiškia kūrybos skaitymo natūralizacijos temą. Patacko „bliuze“ duonos valgytojais tampa skaitytojai, kurie numarina, „suvalgo“ autorių – kūrėją. Eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ reiškiamas siurrealistinė literatūros samprata, kuri įvaizdinama kaip nepasotinamas fiziologinis kūno poreikis, valgymo ir gėrimo instinktas.

Patacko eilėraščių cikle „Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos“ karnavalinėje kavinės erdvėje įvaizdintą poetinės kultūros natūralizaciją, maisto valgymo ir gėrimo – rašymo / skaitymo tapatybę, visoje poezijoje išryškėjusį dėmesį gyvūniškai žmogaus prigimčiai, „aukštųjų“ dvasinių dalykų į(nu)žeminimą, šokiravimą žodžiu būtų galima aiškinti ne tik kaip siurrealizmo ypatybes, bet ir sieti su kinizmo tradicijų atgarsiais. Kinizmo samprata grindžiama Arūno Sverdiolo kultūros filosofijos aspektu, suprantamu kaip „radikali natūralistinė kultūros kritika“, kaip „natūralistinė žmogaus prigimties“, „aukštybės matmens redukcija“. Literatūriniu požiūriu, bandant išplėsti galimus interpretuojamus Patacko poezijos kontekstus, teigiama, jog pastarojoje ikūnyta komiško ir gyvūniškumo dermė, komiškos gyvūno kaukės principas kreipia skaitytojo žvilgsnį į Sidabro amžiaus poezijos horizontus, į Sašos Čiornyj satyrinį eilėraščių-feljetoną.

Eglė Keturakienė

The Image of Café in the Poetry of Gintaras Patackas

Summary

Keywords: *the play, surrealism, café, writing, reader, naturalism, homeless, cynicism.*

The article analyses the images of the café and coffee from three books of Gintaras Patackas *Kapitono Homero vaikai*, *Jauni patrakėliai petrarkos* and *Dviveidis Janas*. The conception of modernism (surrealism), the reader, and the play are based on the articles of Rolan Barthes, Jurij Lotman, and Johan Huizinga. Surrealistic images of café and coffee in Gintaras Patackas poetry express homeless, carnival space, poetic mask of surrealism, the

parody of the romantic writing. In the *Kavamanija* the comic surrealistic laud of coffee is the mask of surrealism, which means the death of the author as the hero of romanticism. In the *Meditacija prie lango su cigarete, kava* is the parody of the romantic writing, of the poetical inspiration and meditation.

In the *Šventė* two intertexts are played with: quotations from *The Fateful Adventures of the Good Soldier Švejk During the World War* of Jaroslav Hašek, and *A Moveable Feast* of Ernest Hemingway.

The cycle of poems *Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos* express improvisation, which the poet marked the terms of jazz. The composition of the poem *Duonos valgymas. "Skliautas", 96 10 24* is focuses on the principles of the blues and the rhapsody. The improvisation is based on the variation – transformation of two different topics of the eaters of bread: on the Bible and on Romualdas Granauskas' story *Duonos valgytojai*. The surrealistic vision of the cafe *Skliautas* expresses the conception of the naturalism of the writing. "In the blues" of Patackas' poetry readers are bread eaters, who "eat" the author. In the cycle of poems of Patackas, according to the principles of blues, the rhythm of sinkopis when the weak part is emphasized, the role of the reader is given prominence. In the cycle of poems *Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos* the author imagines how readers become cannibals: it is the death of the author and the birth of the reader (terms of Barthes). In the cycle of poems of Gintaras Patackas *Kauno senamiesčio kavinių bliuzai ir rapsodijos* the process of writing and reading is desacralized. It is the way of surrealism and it is good be explaining as the mental elements of cynicism. The conception of cynicism is based on the study of Arūnas Sverdiolas about cynicism. The tune of comic embodied in Patackas' poetry and the mask of animal makes the dialogue with the modernistic poetry of Sasha Chornyj.

E g l ė K E T U R A K I E N Ė

Lietuvių filologijos katedra

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 8

LT-44280 Kaunas

[egle_klimaite@yahoo.com]